

Reus a l'època dels Bofarull. Participació de la nissaga al servei de la comunitat

Josep Fàbregas Roig
Universitat Rovira i Virgili

La crisi a la Monarquia Hispànica de mitjan segle XVII, a Catalunya, va ser superada a l'últim terç de segle, de manera que el segle XVIII va representar una època de creixement demogràfic desigual. És cert que no havien desaparegut les pestes (pesta de Marsella de 1720), o les febres de 1760, però a Catalunya la situació era millor, de manera que a la segona meitat va travessar una època d'expansió a tots els nivells. El creixement de l'agricultura, –vindrà marcat pel conreu de la vinya–, que ocuparà noves terres, generalitzant en aquestes zones la indústria de l'aiguardent, ajudarà a l'impuls demogràfic, principalment a la zona litoral.

Les dades demogràfiques poden ser discutides:

Taula Demografia:

Any	Habitants
1719	1.968
1787	14.440
1797	15.112

Els 1968 h. de 1719, com diu Jordi Andreu, devien ser alguns més. Feia poc que havia acabat la guerra i es devien produir ocultacions en els llistats, persones desplaçades...

L'acció comercial d'anglesos i holandesos va suposar un canvi de criteris en el comerç de vi i derivats, la presència d'aquests comerciants amb mentalitat capitalista va fer passar una producció reduïda a elevats volums, destinats a mercats cada vegada més grans.

Al mateix temps l'augment de la superfície de conreu va reduir els terrenys dedicats a pastures, transformant la ramaderia.

El port de Salou va ser el lloc per on sortien els productes agraris en direcció al Nord d'Europa i Amèrica, això va comportar que un nombre important de comerciants forasters s'instal·lessin a Reus. Aquesta tendència es va trencar quan a finals del segle XVIII Tarragona va aconseguir rehabilitar el seu port i posteriorment canalitzar les sortides de mercaderies que fins ara sortien per Salou, això va alarmar els comerciants reusencs que van decidir contraatacar amb la construcció d'un canal que unís Reus i Salou, com és

sabut les circumstàncies del moment –guerra amb França– no ho van permetre i aquest projecte serà substituït més endavant per les obres de rehabilitació del port de Salou.

La indústria tèxtil va tenir un bon desenvolupament sobre tot a les rodalies de Barcelona i ciutats com Olot, Igualada, Mataró i Reus. Quan arribem al final de la dècada dels vuitanta, aquesta tendència havia canviat de signe, les revoltes de 1789 en van ser una bona mostra.

Entre 1780 i 1788, a Reus es van fer 4 peticions de rogatives per la pluja, dues d'elles entre març i abril de 1783. El 9 de març de l'any següent, enmig de la crisi generalitzada i per l'escassetat dels productes de primera necessitat, que havia provocat un augment desmesurat de preus, els monjos del convent de Sant Francesc van prendre la iniciativa d'alimentar els pobres. Celdoni Vilà comenta que el 9 de març els monjos havien pres la iniciativa de donar menjar als pobres, aprovisionant-los de pa i escudella de fesols cuits, que preparaven a l'hort en 10 calderes, això es repetia cada dia a les onze del matí; el primer dia es van repartir 350 racions. En aquest acte de solidaritat el prior d'Scala Dei hi va contribuir amb 600 lliures catalanes, Francesc Armanyà, arquebisbe de Tarragona, amb 210 i l'Intendent de Barcelona va autoritzar l'ús de 2.200 lliures procedents de la caixa de *Propios y arbitrios* de la vila. A aquesta quantitat s'hi han d'afegir altres col·laboracions aportades per persones notables de la vila. Fins el 14 de juny en què va finalitzar l'auxili s'havien gastat 9.500 lliures catalanes. Mentre, a Barcelona i Vic s'estaven produint els rebomboris del pa. Així es va arribar a finals de segle i el conflicte de la Guerra Gran contra la França revolucionària va comportar una important davallada econòmica, les guerres de finals del segle XVIII van afectar greument l'activitat econòmica i van introduir a la societat la paraula atur i fam.

La confrontació amb França va significar l'arribada d'emigrants francesos que fugien de la revolució, el mateix Vilà es refereix a la presència d'uns monjos trapencs, que el 19 de març de 1794, després de desembarcar a Salou, es dirigien a Poblet.

Després s'iniciarà la guerra del Francès i la presència de tropes franceses va agreujar la situació; Reus va ser un indret de concentració de tropes, concretament el convent de Sant Francesc va ser ocupat, frares i soldats compartien l'edifici; els monjos havien de tenir cura dels ferits.

La Catalunya del segle XVIII mantenia encara les característiques de la societat estamental, en la qual la noblesa se situava encara al vèrtex de la piràmide. No podem dir que Reus fos la seu de grans famílies nobiliàries, però sí que hi havia un grup de

ciutadans honrats que donaven prestigi a la ciutat, ocupaven llocs de responsabilitat en el govern municipal i intervenien en assumptes del màxim interès fos pel país o per la pròpia ciutat. Aquesta petita noblesa procedia d'un estament que estava agafant importància: la burgesia emprenedora, que va introduir les noves formes capitalistes, per sota d'aquest grup trobem el grup d'assalariats que, quan es generalitzi la producció fabril, formaran el proletariat.

A què es dedicava aquesta noble burgesia? Doncs d'entrada eren comerciants a l'engròs dels productes de la vila i de rodalies: vi i derivats, fruits secs, manufactures tèxtils (teixits de llana, mocadors de seda, indianes), sabó, paper, fabricants de botes.

Vegem alguns d'aquests burgesos ennoblits: els Aixemús, d'ofici paraire a ciutadà honrat, 1753; els Bofarull, de boters a CH, 1760; els Freixa, CH el 1753; Salvador Garcia, de mestre de cases i comerciant a CH el 1784; els March, velers; els Milà, botiguers; els Miró, paraire i CH el 1775; els Nicolau, paraire; els Sabater, fuster; els Sunyer, boter CH 1775 o Vignau, comerciant, CH 1796.

El nombre de comerciants també era important: hi havia representants dels Cinco Gremios de Madrid, Francesc Sunyer i Cia.; les companyies de Larrard i Vignau, de Josep Guàrdia, d' Antoni Borràs, de Jean Lacomme.

En el llistat que acabem d'anunciar hi trobem inclosos els Bofarull, no entraré a parlar abastament de la família, perquè això ja ho va fer el Dr. Salvador Rovira –especialista en els estudis de noblesa–, però sí que incidiré en algunes de les activitats que van protagonitzar alguns dels seus membres i que casualment he trobat en recerques no directament relacionades amb ells.

Hem pogut veure com la majoria d'aquestes famílies no tenien uns orígens aristocràtics, per exemple Pere Bofarull, el cap de la nissaga, era boter i es va casar amb la filla d'un fuster, mentre que el seu germà Josep Bofarull era blanquer.

Seguidament em referiré a alguns d'aquests Bofarull: Josep, Casimir, Francesc Policarp i Bonaventura.

Josep de Bofarull Miquel, havia nascut el 1734 i va morir el 1809, va ser regidor de Reus a inicis del segle XIX –el seu pare també ho havia estat– i participava amb el seu germà Francesc d'una companyia de comerç. El 1785, s'havia plantejat el projecte de construcció de la carretera de Reus a Salou i membres destacats de l'oligarquia reusenca integraven la

Junta d'Obres de la carretera: Josep de Bofarull, Pau Miró i Sabater, Joan Baptista Montagut, Pere Suñer i el tresorer Pere Cabestany.

Quan a finals de 1794 es va convocar una Junta de Comissionats, amb representants de tots els corregiments de Catalunya, per mirar d'aturar la invasió francesa, amb motiu de la Guerra Gran, Josep de Bofarull va ser un dels representants del corregiment de Tarragona, juntament amb el canonge Fèlix Amat, Josep de Queraltó i Pau Miró.

L'elecció no devia ser senzilla, si tenim en compte un text extret d'un relat de Fèlix Amat. Els representants de Reus, Josep de Bofarull i Pau Miró, en principi no havien estat escollits, va ser el descontentament que es va produir a Reus el que va motivar que des de Barcelona s'insistís al governador de Tarragona que es podien nomenar un o dos comissionats més.

Així s'arriba a la Guerra Gran, un conflicte entre la Monarquia Hispànica i la República Francesa que va tenir com a escenari més rellevant el nord de Catalunya. La guerra va tenir un cost que quan va arribar la tercera fase de la guerra, al 1795, per finançar la lleva de miquelets es van aplicar impostos que van pagar els habitants del corregiments de Catalunya.

Impost de Cadastre i General de Defensa (Guerra Gran)

CORREGIMENTS	IMPORT/Lliures	%
Barcelona	192.873 14 6	11,2
Cervera	126.144 18 9	7,3
Girona	301.306 16 10	17,5
Lleida	174.929 19	10,1
Manresa	96.656 5	5,6
Mataró	124.514 2 6	7,2
Puigcerdà	30.430	1,7
Talarn	48.896 16 3	2,8
Tarragona	298.322 13 8	17,3
Tortosa	98.453 12 6	5,7
Vic	120.088	7,0
Vilafranca	113.361 15	6,6
TOTAL	1.725.978 14	100,0

POBLACIÓ	CADASTRE			%	GRAL. DEFENSA			%
Cambrils	225	14		3,4	134	8	9	2,2
Constantí	305	2	10	4,7	128	8	9	2
Reus	788	3	8	12,1	1.159	16	8	18,7
Riudoms	323	8	3	5	121	2	6	2
Selva, La	303	4	2	4,6	187	17	6	3
Tarragona	524		6	8	650	7	6	10,5
Valls	507	2	2	7,8	623	11	3	10,1
Vila-seca	242	9	9	3,7	209	12	6	3,4
Vilanova i Geltrú	433	15	6	6,6	511		10	8,2

Veient aquestes xifres es dedueix la importància econòmica que ja en aquells moments tenia el triangle Reus-Tarragona-Valls, seguit de ben a prop per Vilanova. Tenint en compte el cens de Floridablanca, els habitants d'aquestes quatre poblacions representaven el 44% de tot el Corregiment. Reus amb més de 14.000 anava de llarg, al capdavant, cosa que justifica l'elevada quantitat aportada a l'apartat de Capitació, 18,7%, quasi el doble que la de Tarragona o Valls. Malgrat aquesta lectura la realitat de la classe treballadora devia ser una altra.

L'impuls econòmic vindrà gràcies al conreu de la vinya. Reus, i més endavant Riudoms, Tarragona, Vila-seca, Constantí i Valls tindran força interès per aquest conreu.

Amb aquesta perspectiva no sorprèn que la producció d'aiguardent esdevingués el producte més important d'exportació; per altra part, la seva destil·lació constituïa un procediment senzill i els estris per fer-ho eren barats, olles de coure, cosa que permetia que s'hi dediquessin força pagesos i artesans.

El Penedès lliurava 58.000 càrregues de vins diversos i 40.000 d'aiguardent i el Camp de Tarragona la duplicava, destacant els aiguardents; entre 20.000 i 25.000 pipes de quatre cargues sortien cada any del port de Salou, via habitual de la ciutat de Reus.

L'any 1792 va ser el de trànsit més intens –van arribar 369 embarcacions–, els tres anys següents, en plena guerra, es mantindrà el ritme, la davallada no començarà fins el 1797, amb l'entrada en conflicte amb Anglaterra.

Passant a la indústria, si ens situem en els últims 15 anys del segle XVIII, els dos nuclis més importants eren Vilanova i Reus. L'activitat industrial –en part– anava lligada a la producció d'aiguardent, destil·leries i construcció de bótes. Ambdues poblacions tenien una indústria tèxtil força important; sobretot Reus, que l'any 1783 hi treballaven més de 6.000 agremiats que teixien llí, cotó i seda. A la capital del Baix Camp, també hi havia adobadors, sabaters i fàbriques de sabó. A Tarragona i Valls, amb gran diferència, també treballaven cotó, lli i llana.

De tota manera no tot eren flors i violes, a finals de 1794 hi havia dificultats per cobrar les contribucions per mantenir els sometents i l'exèrcit. Aquesta situació de crisi s'allargarà durant els primers anys del segle XIX, per evitar els desordres socials, que per la manca de treball es podien ocasionar, l'ajuntament intentarà fomentar obra pública, donant preferència en la contractació als reusencs. En aquest context sorgiran les iniciatives de recuperació del port de Salou o la creació d'infraestructures viàries.

Quan va començar la guerra –segons Salvador Rovira– la noblesa del Corregiment de Tarragona havia respost de manera diversa, però trobem alguns Bofarull que, no només no tenien inconvenient en participar sinó que, fins i tot faran carrera militar. Casimir de Bofarull Miquel havia nascut el 1749, era germà de Josep i de Francesc; com molts dels nobles del Principal va estudiar a l'Imperial i Reial Seminari de Nobles de Cordelles a Barcelona, conegut com a Col·legi de Cordelles, on s'educaven els fills de les classes privilegiades de Catalunya. L'any 1766 va aconseguir una capitania en un regiment de voluntaris. El 1781, amb motiu de la guerra d'independència americana, es trobava a Florida. El juliol de 1793 Carles IV va crear el segon Batalló d'Infanteria Lleugera de Barcelona, *su comandante será dn. Casimiro de Bofarull*, aleshores coronel i nou anys més tard arribaria a ser Mariscal de Camp. Su uniforme: *“igual al de los Batallones de Tarragona y Gerona, diferenciándose únicamente en la solapa, vuelta, collarín y listas, que deberán ser de color azul celeste y botón dorado”*. Aquest batalló, encara que

organitzat el 1793, va ser el primer en formar-se i participaria a la Guerra Gran. El primer estava sota el comandament del Comte de Darnius. Moriria el 1804.

Francesc Policarp de Bofarull Morell era fill de Josep de Bofarull Miquel i nebot de Casimir, va néixer el gener de 1771. Francesc també va seguir la carrera militar, el 1784 va entrar de cadet en un dels regiments del rei, igual que el seu germà Vicenç. Quan el 1795 es formen els terços de miquelets, en el de Tarragona, com a sergent Major hi trobem Francesc Policarp de Bofarull. El 1802 havia assolit el grau de capità i era primer ajudant del segon batalló de voluntaris de Barcelona, l'any següent es trobava a la guarnició de Tarragona. A la guerra del Francès va formar part de la Junta Corregimental en representació de Reus.

TERÇ DE TARRAGONA.

Estava integrat per 11 companyies, de les quals la meitat, cinc i mitja, corresponien al Corregiment de Tarragona i l'altra al Partit de Montblanc, 550 homes sense comptar ni oficials ni plana major.

PLANA MAJOR

Comandant: Francesc de Vives

Sergent Major: Francesc Policarp de Bofarull

Aj.Major: Baltasar Monte

Capellà: Fra Magí de Barcelona

Cirurgià: Jaume Parcet

OFICIALS DEL TERÇ DE MIQUELETS DE TARRAGONA I MONTBLANC

COMPANYIA	CAPITANS	TINENTS	SOTS-TINENTS
1 ^a	Bonav. Cerezo	Juan Bpta. Miracle	Jaume Socias
2a	Josep Gavaldá	Vicenç Figuerola	Josep Farrós
3a	Antoni Rabassa	Francesc Piñol	Josep Rabassa
4a	Miquel Macías	Francesc Llorach	Miguel Pastor
5a	Joan Cabau	Josep Mestre	Josep Batlle
6a	Jaume Ardèvol	Miquel Ardèvol	Josep Estivill
7a	Marià Llorens	Pau Molins	Josep Riba
8a	Jacint Aleu	Francesc Amorós	Josep Massó

9a	Pere Salés	Josep Miró	Bonav. Hernández
10a	A.Valldosera	Salvador Bergés	Rafael Bofarull
11a	Francesc Estivill	Josep Rosselló	Jaume Serra

Policarp també va ser protagonista perquè l'1 d'abril de 1814, en el trajecte que el portava de França a Madrid, arribava a Reus Ferran VII. Ideològicament la ciutat bullia, amb sectors liberals i conservadors. L'any anterior havia aparegut el *Periódico Político y Mercantil de la Villa de Reus*, un diari liberal i el 1814 un altre de liberal El Eco de Reus i un d'absolutista: *El Centinela de la Patria en Reus*. El *Periódico* descriu la visita del rei, amb una ciutat engalanada, visitant la parròquia, a la tarda passeig i al vespre ball, al saló del tinent coronel Policarp de Bofarull. Amb data 16 de desembre el capità general de Catalunya, Castaños, per ordre del rei, nomenava els membres que havien de constituir la Junta de protecció de les Obres del Port de Salou, que havia de cuidar del progrés de l'edificació, de la recaptació de les taxes i de la seva inversió. La junta estava presidida per Francesc Policarp de Bofarull i la integraven com a vocals Francesc de Bofarull i Mascaró, Pere Sardà i Caylà, Francesc Rovellat Carreras i Joan Macaya Martí. La nova junta quedava com a única encarregada dels assumptes del port. Tan aviat com prenguéssin possessió es faria càrrec de la caixa de tresoreria i l'ajuntament, que fins ara se n'havia ocupat, cessava en les seves funcions. El 24 de desembre de 1816, per fer efectiva la constitució de la Junta Protectora, en el domicili de Francesc Policarp de Bofarull, Coronel dels Reials Exèrcits, es van reunir Francesc de Bofarull i Mascaró, Pere Sardà i Caylà, Francesc Rovellat i Joan Macià Martí.

Bonaventura de Bofarull, Comptador de Fragata de la Reial Armada i sotsdelegat de Marina de Reus, Vila-seca i port de Salou, va ser el primogènit de Pere Bofarull Pàmies i de Magdalena Nolla, procedent també d'una família de comerciants. Una tia seva, Paula, es va casar amb l'argenter Josep Vilà, fill del cronista Celdoni Vilà. Bonaventura era cosí germà de Casimir, devia néixer a finals de 1743 o començaments de 1744. El 13 de juny del 1769 va establir els capítols matrimonials amb Antònia Ferrer Martí, filla d'un comerciant reusenc. El 1794, per segona vegada, es va casar amb Francesca Gay i Sociés, filla del notari de Reus Joan Antoni Gay. Quan Josep de Bofarull, a causa de l'edat va haver d'abandonar el càrrec de subdelegat de Marina de Reus i Salou, va pensar en Bonaventura per substituir-lo; va romandre en aquesta tasca fins el 1811.

La branca familiar es va centrar en els negocis, principalment el comerç d'aiguardent, el seu pare n'era propietari d'una fàbrica. Aleshores una de les pràctiques que empraven, per assegurar-se la mercaderia, era anticipar diners als productors abans de la collita, tenim constància d'algunes d'aquestes transaccions amb productors del Tarragonès: Baix Camp, Alt Camp, Conca de Barberà, Priorat, etc. D'entre les persones amb les que es van relacionar els Bofarull citarem els nobles Josep de Miró; Salvador de March; Joan Baptista Montagut, Francesc Baldrich, Josep de Salvador o Josep Basora. A l'últim quart del segle van passar per una situació de crisi, resultat de la gestió dels negocis i de la conjuntura del moment. La manera de treballar, anticipant els diners de la collita no sempre funcionava, perquè et podies quedar sense diners i sense collita, això és el que li va passar amb Joan Antoni Kies, net del conegut Joan Kies consol d'Holanda, que el 22 d'octubre de 1794, li havia signat una escriptura reconeixent un deute de 1060 lliures, pendents d'altres 2.500 escripturades el 24 de desembre de 1793, el novembre de 1795 s'havia de saldar el deute en moneda d'or o plata.

Bibliografia

ANDREU SUGRANYES, Jordi. *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1986.

ANGUERA NOLLA, Pere. "Cal Bofarull un casal setcentista a Reus". *TAG, Revista del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona*, núm. 18 (2000), pp.16-19.

FÀBREGAS ROIG, Josep. *Catalunya i la Guerra Gran. L'aportació dels Corregiments meridionals*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000.

QUEROL, Borja de. "Nobles y comerciantes en Reus. Los Bofarull del siglo XVIII". *Pedralbes. Revista de Historia Moderna*, núm. 8 (1988), pp. 77-82.

ROVIRA GÓMEZ, Salvador J. "Els Bofarull reusencs no ennoblits (s. XVIII)", *Quaderns d'Història Tarraconense*, núm. 13, (1994), pp. 210-225.

— *Els Nobles del Baix Camp (S.XVIII)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2006.

— "Els nobles de Reus i la guerra del Francès", *A Carn! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana*, núm. 15 (2011), pp.9-12. Consultat el 05/10/2018 a <http://blocs.tinet.cat/acarn/files/2012/01/ACarn15Gener11.jpg>

SEGARRA BLASCO, Agustí. *L'economia de Reus al segle XVIII: el comerç de l'aiguardent*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1988.